

فیلترینگ اینستاگرام از بایستگی امنیت ملی تا نقض آزادی بیان از منظر دانشجویان^۱

مختار بیداروند^۲، بابک پور قهرمانی^۳، جمال بیگی^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۲۲

چکیده

زمینه و هدف: با پیشرفت شتابان فناوری اطلاعات، دستاوردهایی چون دسترسی سریع و آسان و افزایش تصاعدی ضریب نفوذ آن در جامعه و بیان بی‌پروای اطلاعات، فارغ از صحت و غلط آن، به مقوله‌ای حساس در بحث امنیت ملی تبدیل شده است. همچنین ضرورت حفظ آزادی بیان به عنوان یکی از مهم‌ترین حقوق اساسی انسان‌ها در اسناد حقوق بشری برای انتقال پیام و اطلاعات، جوامع را با چالش‌های جدی مواجه کرده است.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری آن شامل دانشجویان دانشگاه‌های شهرستان مراغه است که در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ در این شهرستان مشغول به تحصیل بودند. در این مطالعه حجم نمونه با استفاده از رابطه کوکران برابر ۴۰۰ نفر برآورد شد. نمونه‌گیری به روش طبقه‌ای نامتناسب و تصادفی ساده انجام و داده‌ها از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شد.

یافته‌ها و نتایج: یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بین استفاده صحیح از شبکه‌های اجتماعی، آموزش‌های همگانی، اعتماد دانشجویان به رسانه، اهمیت حفظ امنیت ملی و حفظ آزادی بیان با فیلترینگ اینستاگرام رابطه مستقیم وجود دارد. نتیجه این که همپوشانی آزادی بیان با بایستگی امنیت ملی باعث شد تا از این حیث، لزوم فیلترینگ شبکه مجازی اینستاگرام به عنوان گامی مهم در حفظ، تأمین و ثبات امنیت ملی، استنباط شود.

کلیدواژه‌ها: حقوق بشر، آزادی بیان، امنیت ملی، فیلترینگ، اینستاگرام.

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری است.

۲. دانشجوی دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه، ایران. رایانامه:

mokhtar.bidarvand@gmail.com

۳. استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه، ایران. (نویسنده مسئول). رایانامه:

pourghahramani@iau-maragheh.ac.ir

۴. دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه، ایران. رایانامه: jamalbeigi@iau-maragah.ac.ir

مقدمه

حقوق بشر در جوامع پیشرفته امروزی که آمیخته با شعار دموکراسی است، کلید حمایت از تمام حقوق شهروندان و صیانت از کرامت انسان و نیز وسیله‌ای برای حفظ حقوق فردی است. آزادی مطلق بیان می‌تواند به حقوق دیگر انسان‌ها در جامعه از حیث تمامیت معنوی و جسمی افراد، امنیت و منافع ملی جامعه آسیب رسانده و آن را با مخاطره مواجه کند و همچنین امکان دارد جلوه‌های این آزادی، احساسات و عواطف انسانی را نیز جریحه‌دار کند و چه بسا برانگیختگی آن زمینه نقض حقوق بشری دیگری هم ایجاد شود. بنابراین آزادی بیان باید دارای حدود معین باشد که با نگرش حقوق بشر همسویی دارد (قاری سید فاطمی، ۱۳۸۹، ص ۱۴۰).

واکاوی موشکافانه و آسیب‌شناسانه فضای مجازی از جمله وب‌گاه‌های خبری و شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام و تلگرام نشان می‌دهد که در کنار تمام خدمات مفید آنان در بهبود زندگی انسان، بستری مناسب برای سوء استفاده آزاد برای اقدامات غیرقانونی چون ترویج نژادپرستی و خشونت و ترغیب به عضویت در گروه‌های تروریستی را فراهم می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر تصویر در سال‌های گذشته محبوبیت زیادی کسب کرده‌اند (چوی و سانگ^۱، ۲۰۱۸). اینستاگرام رشد بسیار زیادی کرده است و ۱ میلیارد کاربر فعال دارد (استاتیستا^۲، ۲۰۱۸) و به نوبه خود بر امنیت ملی تأثیر بسزایی می‌گذارند. بدین ترتیب توسعه و گسترش اینترنت و نیز بهره‌مندی از امکانات و ابزار نوین همچون شبکه‌های اجتماعی نیازمند یک نظام حقوقی مدون و منسجم است که با وجود تأمین آزادی بیان در این شبکه‌ها، مانع از سوء استفاده احتمالی از آزادی بیان شده و از آن طریق امنیت ملی را نیز حفظ کند زیرا آزادی یکی از موضوعات اساسی در پیشرفت و توسعه فرهنگی و سیاسی جوامع و جزء نیازهای طبیعی انسان‌ها محسوب می‌شود.

با ایجاد اختلال در روند شبکه‌های اجتماعی وایبر و لاین، توجه مردم ایران به سمت پیام‌رسان‌های تلگرام و اینستاگرام متمرکز شد که سرعت و امنیت بالا و همچنین قابلیت انتقال افراد به گروه‌ها از طریق لینک، از مزایای این شبکه اجتماعی به شمار می‌رفت. در اغتشاشات دی‌ماه ۱۳۹۶ این شبکه پیام‌رسان به دستور بازپرس شعبه دوم دادسرای فرهنگ و رسانه تهران از دسترس کاربران خارج شد که در ادامه دادستان تهران دستور مسدودسازی این شبکه اجتماعی را صادر کرد که در متن دستور بازپرس این شبکه پیام‌رسان را محل ارتکاب جرائمی چون:

- اختلال در وحدت ملی و ایجاد اختلاف بین اقشار جامعه به ویژه از طریق طرح موضوعات نژادی، قومی و تحریک و اغوای مردم به شورش و آشوب؛
- جمع‌آوری اطلاعات مردم و کشور و دسترسی بیگانگان به حریم خصوصی و داده‌های شهروندان ایرانی و جاسوسی به نفع اجانب؛
- انتشار، توزیع و تجارت انواع محتوای مستهجن و خلاف عفت عمومی و گسترش فساد و فحشاء در جامعه؛
- اهانت به مقدسات و ارزش‌های اسلامی و تبلیغ به نفع فرقه‌های منحرف و مخالف اسلام؛
- نشر اکاذیب و تشویش اذهان عمومی و لطمه به آسایش عمومی؛
- قاچاق کالا و ارز و مواد مخدر و سایر کالاهای غیرمجاز؛
- اقدام علیه امنیت کشور از طریق گروهک‌های تروریستی؛
- کلاهبرداری، نقض مالکیت معنوی و سایر جرائم مالی؛
- تبلیغ علیه نظام جمهوری اسلامی ایران و
- هتک حیثیت اشخاص.

با وجود غیرموجه بودن استناد برخی از موارد یادشده با مصادیق قانونی یا خارج از موضوع بودن آنها، باید اذعان داشت که تمام جرائم به وقوع پیوسته در شبکه پیام‌رسان تلگرام،

امروزه با کارایی بیشتر به شبکه اینستاگرام تسری یافته است (ندری، بخشایشی، دارابی و مقصودی، ۱۳۹۸). امنیت مهم‌ترین اولویت سیاست خارجی و داخلی تمام دولت‌ها و دستیابی به آن جزء یکی از اهداف هر دولتی است. این مفهوم در دوره‌های گذشته دچار تحول اساسی شده و مکاتب متعددی سعی در تعریف و ارائه راهکارهای مناسب برای تحقق آن کرده‌اند. اعلام نارضایتی مقام معظم رهبری در اسفند ۱۳۹۹ مبنی بر وابستگی کشور به نرم‌افزارهای پیام‌رسان آمریکایی و ایجاد شبکه ملی اطلاعات در قالب سند تحول فضای مجازی و از طرفی با به وجود آمدن دولت - ملت‌ها و گسترش کارویژه‌های آن، امنیت ملی در دستور کار دولت‌ها قرار گرفت، به طوری که بیشتر تحلیل‌گران بر این باورند که ماهیت وجودی دولت‌ها به تأمین امنیت داخلی و خارجی آن‌ها و چگونگی تعریف، بسط و گسترش مفهوم امنیت ملی گره خورده است.

از دهه ۱۹۷۰ با اوج گرفتن پیشرفت فناوری، به تدریج فناوری اطلاعات جای تسلیحات نظامی دفاعی را گرفت و در راهبردهای نظامی هم محوریت یافت. از اهداف اصلی و اولیه همه دولت‌ها، تأمین امنیت «مردم و سرزمین» و تحصیل منافع عمومی «رفاه و توسعه همه‌جانبه» است. تجلی و تکامل تحقق این دو هدف اصلی نه در سیاست داخلی بلکه در سیاست خارجی هم دنبال می‌شود. محیط امن مقدمه تغییر و تحول اساسی در ساختار نظام اقتصادی، سیاسی، نظامی و فرهنگی یک جامعه است و مراد از امنیت در معنای ایجابی، ایجاد فضای مناسب و شرایط مطلوب است. اساسی‌ترین رفتاری که امنیت را در معرض خدشه قرار می‌دهد، تهدید است و هر چیزی که بتواند امنیت را از بین ببرد، احساسش را مخدوش کند و از حرکت آن در راستای منافع و اهداف جلوگیری کند، تهدید نامیده می‌شود (آذرشب و مؤمنی، ۱۳۹۶، ص ۱۳۸).

در پژوهش حاضر به بررسی نقش شبکه اجتماعی اینستاگرام در نقض امنیت ملی و لزوم فیلترینگ اینستاگرام و تأثیر آن بر نقض آزادی بیان به عنوان یکی از اساسی‌ترین حقوق بشر پرداخته شده است. بنابراین در پژوهش حاضر به بررسی ویژگی‌ها و لزوم فیلترینگ

اینستاگرام و نقش سواد و فرهنگ و اخلاق رسانه‌ای و حفظ امنیت ملی به عنوان متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته نقض آزادی بیان پرداخته شده است. بنابراین پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که آیا ضرورت حفظ امنیت ملی، ناقض مبانی حقوق بشری چون آزادی بیان است؟ و آیا دولت‌ها می‌توانند با عنوان حفظ امنیت ملی با فیلتر کردن شبکه‌های اجتماعی همچون تلگرام حق آزادی بیان را از فعالان اجتماعی خود سلب کند؟ و آیا راهکاری وجود دارد که هم امنیت ملی و هم حق آزادی بیان کاربران همسو با یکدیگر حفظ شود؟

پیشینه: اکبری و صادقی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی حقوقی و جرم‌شناختی فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی (با تأکید بر فیلترینگ تلگرام)» به بررسی ابعاد حقوقی فیلترینگ تلگرام پرداخته‌اند اما اشاره‌ای به نقض حقوق بنیادی انسان‌ها و حق آزادی بیان نشده است. ندری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش سیاسی - امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران که به روش تحلیل محتوای کیفی انجام شد و جامعه آماری آن صاحب‌نظران و نخبگان حوزه امنیت و فضای مجازی بودند به این نتیجه رسید که شبکه‌های اجتماعی مجازی مانند شمشیر دولبه‌ای هستند که می‌توانند مجموعه‌ای از کنش‌های مثبت و منفی را در محیط سیاسی - امنیتی جمهوری اسلامی ایجاد کنند. در وضعیت فعلی به علت رهاشدگی و سیاست‌گذاری جزیره‌ای فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران، شبکه‌های اجتماعی آسیب‌پذیری کشور را در برخی مؤلفه‌های امنیت ملی برجسته کرده است. این شبکه‌ها هم اکنون به طور جدی برای تخریب و القای ناکارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران، هنجارسازی معارض، مشروعیت‌زدایی ساختاری از نظام سیاسی، تضعیف انسجام ملی و شکاف بین جامعه و حاکمیت و ایجاد زمینه تقابل مردم با نظام سیاسی و تضعیف باورهای ملی فعالیت می‌کنند و در حوزه امنیتی نیز با کارکرد جاسوسی و پایش اطلاعات کاربران، مهیاسازی ابزار ارتباطی گروه‌های برانداز، جمع‌آوری اطلاعات افراد و مشاغل خاص، آموزش‌های مخرب در بستر شبکه‌های اجتماعی و انتقال اطلاعات طبقه‌بندی برای مخدوش‌سازی امنیت ملی فعالیت می‌کنند.

تأسیس ساختاری قدرتمند و فراقوه‌ای برای سیاست‌گذاری و ساماندهی فضای مجازی کشور و راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات می‌تواند در رفع بسیاری از مشکلات در این حوزه مؤثر باشد. حسین‌نژاد و منیری حمزه کلایی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «تحلیل و بررسی فقهی اجرای فیلترینگ در فضای مجازی» که روش انجام پژوهش به روش کتابخانه‌ای بود، به این نتایج رسیده‌اند که سیاست جمهوری اسلامی ایران بر آن است که فیلترینگ به عنوان اصلی‌ترین راه اعمال محدودیت دسترسی کاربران نسبت به وب‌گاه‌های انحرافی و مخالف با موازین اسلامی بشمار می‌آید. مقاله یادشده در صدد تحلیل فقهی موضوع و عیارسنجی ادله فقهی آن و در نهایت، تقویت نظریه وجوب اعمال فیلترینگ نسبت به سایت‌های انحرافی است. اگرچه فیلترینگ بعضی از وب‌گاه‌ها برخلاف مقتضای قاعده لاضرر، مستلزم ضرری چون منفعت نبردن از علم و نکات موجود در آن وب‌گاه است، ولی فیلترنکردن این دسته از وب‌گاه‌ها با توجه به دلایلی چون انحرافات دینی، اعتقادی، فرهنگی و سیاسی، برخلاف ادله قاعده نفی سیل، حرمت حفظ کتب ضاله، قاعده مصلحت و امر به معروف و نهی از منکر است و در صورت تراحم بین ادله وجوب فیلترینگ و فیلترنکردن وب‌گاه‌های انحرافی، آنچه ضرر کمتری دارد، اختیار می‌شود. رحمتی و شهریاری (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «بایسته‌های اخلاقی فیلترینگ و پالایش محتوا در فضای مجازی» که به روش کتابخانه‌ای انجام شده است به این نتیجه رسیده‌اند که یکی از مهم‌ترین اهداف پالایش محتوا و فیلترینگ، پیشگیری از نقض اخلاق در فضای مجازی است. ولی تحقق چنین هدفی مستلزم آن است که همه مرتبطان با فیلترینگ با تکالیف خود آشنا باشند و برای عمل به آنها تلاش کنند. تا این وظایف و دشواری‌های آنها شناسایی نشود، نمیتوان انتظار داشت فیلترینگ هم در خدمت اخلاق باشد و هم اخلاقی اعمال شود. در مقاله یادشده پژوهشگران افزون بر معرفی مهم‌ترین وظایف شهروندان و نهادهای حاکمیتی درباره فیلترینگ، دشواری‌های آن را تحلیل می‌کنند و برای کاهش آنها راهکارهایی می‌دهند. وظایفی چون اطلاع‌رسانی، نظارت، دور نزدن فیلترینگ، همدلی و

همراهی کاربران و نهادها و رازداری و امانت‌داری، و دشواری‌هایی چون خطای انسانی و فنی، تعارض وظایف اخلاقی و ضعف انگیزه را معرفی می‌کنند. برای تبیین هرچه بهتر، وظایف را به مشترک و اختصاصی تقسیم کرده‌اند. لطیفی مهر و میر اسماعیلی (۱۳۹۳)، در پژوهشی دیگر با عنوان «نقش و جایگاه شبکه‌های اجتماعی در جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران» که به روش پیمایشی انجام شده است به نتایج رسیده‌اند که رابطه معناداری بین نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در جنگ نرم علیه کشورمان وجود دارد که البته کشورمان نیز در مقابله با این تهدید دارای ضعف است. مارتین لیبیک (۲۰۰۷) در اثر خود با عنوان «پیروزی در فضای سایبر، امنیت ملی و نبرد اطلاعاتی»، استدلال می‌کند که فناوری اطلاعات و ارتباطات، فضای جدیدی در کنار جهان واقعی و عینی به وجود آورده که از آن به عنوان فضای سایبر یاد می‌شود. مهم‌ترین ویژگی فضای جدید کنترل‌ناپذیری تعاملات و تغییر ماهیت بسیاری از مفاهیم مانند جنگ و پیروزی است. دگرگونی در ابزارها و شیوه‌های نبرد، شکل‌های جدیدی از جنگ مانند جنگ اطلاعاتی را در فضای مجازی به وجود آورده که بر اساس آن، پیروزی نیز دیگر به معنای دستیابی به اهداف از طریق شکست دشمن با توسل به ابزارهای خشونت‌آمیز نیست؛ بلکه پیروزی به معنای دستیابی به اهداف بدون خونریزی و درگیری است.

همان‌طور که در پیشینه پژوهش آمده است در متون علمی، پژوهشگران در راستای بیان فرصت‌ها و تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی مجازی و ضرورت حفظ امنیت ملی، پژوهش‌هایی را به رشته تحریر درآورده‌اند اما جنبه نوآوری پژوهش حاضر آن است که پژوهشگران درصددند تا در کنار تحلیل ضرورت حفظ امنیت ملی با بکارگیری تدابیر پیشگیرانه سلبی همچون فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی مجازی (به طور موردی فیلترینگ اینستاگرام)، به موضوع نقض آزادی بیان به عنوان یکی از مهم‌ترین مولفه‌های حقوق بشر در صورت فیلتر کردن شبکه‌های اجتماعی بپردازند.

مبانی نظری: شبکه‌های اجتماعی مجازی از جمله رسانه‌های اجتماعی محسوب می‌شوند که مبتنی بر وب هستند. در واقع وب را می‌توان منشأ و نقطه اتکا رسانه اجتماعی دانست. باید گفت که وب به وبگاه‌هایی گفته می‌شود که با استفاده از نرم‌افزارها و ابزار پیشرفته برنامه‌نویسی، به نحوی محتوای آن توسط کاربران ایجاد و بر اساس دستورالعمل‌هایی مدیریت می‌شود (خانیکی و بابایی، ۱۳۹۰، ص ۷۵). در واقع یک شبکه اجتماعی مجازی مجموعه‌ای از سرویس‌های مبتنی بر وب هستند که این امکان را برای اشخاص فراهم می‌آورند که نخست: در یک چارچوب مشخص، پروفایل‌های عمومی و نیمه‌خصوصی بسازند، دوم: با سایر کاربرانی که در آن سامانه حضور دارند به تبادل نظر و اطلاعات بپردازند و سوم: فهرست پیوندهای خود و دیگرانی که در آن سامانه هستند را مشاهده کنند (الیسون و بوید^۱، ۲۰۰۷، ص ۲۱۱). اینستاگرام نرم‌افزاری برای گوشی‌های با سیستم عامل اندروید با قابلیت ثبت نام آسان و بدون دردسر و بدون نیاز به فیلترشکن است که امکان اشتراک‌گذاری فایل‌های تصویری و صوتی و متنی خود و یا دوستان، پیدا کردن تمام عکس‌های مرتبط با یک نام کاربری، کاهش محدودیت ۱۵ ثانیه‌ای در آپلود ویدیو، لایک کردن محتواهای کاربران توسط یکدیگر و مانند آن، با گذشت زمان، ابزارهای جدیدی (به عنوان مثال «استوری‌های اینستاگرام» و لایو (پخش زنده)) برای بهبود تجربه کاربران ارائه کرده است. این قابلیت‌ها باعث شده است تا نرخ مشارکت در اینستاگرام نسبت به فیس‌بوک و توئیتر بیشتر شود و میانگین مشارکت بیشتری را در هر پست دریافت کند (فلاوون^۲ و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۵۴۸).

امنیت و امنیت ملی: امنیت از جمله واژه‌هایی است که به لحاظ داشتن برخی شباهت‌ها با بعضی واژه‌های دیگر، دارای مفهومی سیال، متنوع و صورتی متغیر است و گستره بسیار وسیعی در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی را شامل می‌شود. طبیعی است که ارائه تعریفی

کامل و جامع برای این‌گونه مفاهیم کار دشواری است (بخشی، ۱۳۹۵، ص ۲۴). در تعریف لغوی، امنیت به معنای ایمن شدن، در امان بودن و بی‌بیمی (معین، ۱۳۶۳، ص ۳۵۲)، ایمنی، آرامش و آسودگی (عمید، ۱۳۷۹، ص ۲۳۳) و اطمینان و آرامش خاطر (المنجد، ۱۹۷۳، ص ۱۸) معنا شده است. برخلاف معنای لغوی امنیت، در حوزه معنای اصطلاحی آن، اجماعی وجود ندارد و تعاریف اصطلاحی متفاوت و حتی متعارضی از آن ارائه شده است. بوزان، یکی از اصلی‌ترین نظریه‌پردازان این حوزه، امنیت را حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) تعریف می‌کند (بوزان، ۱۳۷۸، ص ۵۲).

مفهوم امنیت ملی به‌عنوان پرکاربردترین مفهوم در مطالعات امنیت است که از اضافه شدن واژه «ملی» به امنیت تشکیل می‌شود؛ یعنی بنا دارد امنیت را درباره یک ملت و برای آن مورد بحث قرار دهد. برخی از صاحب‌نظران حفظ امنیت ملی را در چهار پدیده باارزش خلاصه می‌کنند: ۱- حفظ جان مردم، ۲- حفظ تمامیت ارضی، ۳- حفظ نظام اقتصادی و سیاسی و ۴- حفظ استقلال و حاکمیت کشور. اهمیت امنیت ملی به حدی است که بیشتر علمای علم سیاست و روابط بین‌الملل بر این نظر اتفاق دارند که برای تحقق این منظور (فلسفه وجودی دولت) یا (فلسفه تشکیل دولت) مورد توجه قرار گرفته و با جود تمام قیودی که بر پای آزادی‌های بی‌حد و حصر فردی ایجاد کرده، تأسیس دولت را برای پاسداری از حریم امنیت لازم دانسته و ضرورت تأسیس آن را قبول کرده‌اند. امنیت ملی دارای ۲ بعد داخلی و خارجی است که به یکدیگر متصل و مرتبط هستند. در بعد داخلی مسائلی از قبیل تهدیدهای آشکار و پنهان که در درون مرز ناامنی به بار می‌آورد، مانند تهدیدهای سیاسی (شورش، جدایی‌طلبی، انقلاب و مانند آنها) اقتصادی (نابسامانی و بحران‌های اقتصادی، شغلی، فنی حرفه‌ای) نظامی (کودتا، جنگ داخلی) اجتماعی (آشوب‌های اجتماعی، بحران قیومت‌ها و مانند آنها) را که هر کدام از این موارد می‌تواند مردم را تحت فشار قرار دهد دربر می‌گیرد (ندری و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۶۷).

آزادی بیان و قلمرو تحت شمول: آزادی بیان عبارت است از ارائه هر نوع فکر و اندیشه، که به صورت‌های گوناگون عرضه می‌شود مانند: گفتار و سخن، قلم و نگارش، تصویر و فیلم، تئاتر و تعزیه و هر چیزی که می‌تواند اندیشه انسان را در اذهان مخاطبان مجسم سازد. (احمدی، ناصری و قاسم‌آبادی، ۱۳۹۵، ص ۱۵۴). حق آزادی بیان به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های حقوق بشری در جوامع جهانی و مقررات بین‌المللی پذیرفته شده است. اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) در ماده ۱۹ خود مقرر می‌دارد: «هرکس حق آزادی عقیده و بیان دارد و این حق مستلزم آن است که از داشتن عقیده بیم نداشته باشد و در دریافت و انتشار اطلاعات و افکار، به تمام وسایل ممکن، بدون ملاحظات آزاد باشد» اما باید دید که این آزادی در پهنه زندگی اجتماعی سیاسی ملت‌ها و دولت‌ها تا کجا امکان‌پذیر است و این که آیا آزادی بیان دایره به حدود مرز تعیین شده است یا بدون این حدود مرز می‌توان برای اظهار هر عقیده و نظری برآمد؟ در نظر عده‌ای از دانشمندان اجرای حق آزادی بیان، پیش‌نیاز ضروری برای پیشرفت و دموکراسی و از مصادیق حقوق بشری به شمار آمده که گاه برای برخورداری از این حق نیازمند برخورداری از دیگر حقوقی چون آزادی تشکیل انجمن و حق آزادی بیان است. باید اذعان داشت که ارزش آزادی بیان ارزش ذاتی نیست، بلکه نتیجه‌ای که از آن به دست می‌آید میزان ارزش و اعتبار است (سودمندی، ۱۳۹۵، ص ۹۶) اما باید اذعان داشت که مرز میان «حق داشتن» با «حق بودن» جایگاهی متفاوت است که افراد واجد حق آزادی بیان لازم است در بیان گفته‌های خود «حق بودن» گفته‌هایشان بر اساس واقع و حقیقت را احراز کنند و این حق بودن منطبق با واقعیت عموم باشد. باید اذعان داشت که این اختلافات نمی‌تواند زمینه تغییر مفهوم حق آزادی بیان و به عبارتی رواج آزادی مطلق بیان باشد.

فیلترینگ: فیلترینگ اینترنت عبارت است از اعمال سانسور، محدودیت و نظارت ساختاریافته و هدف‌دار بر دسترسی به محتوای وبگاه‌ها و استفاده از خدمات اینترنتی برای کاربران. فیلترینگ در ایران بر اساس قوانین مصوب در مجلس شورای اسلامی اعمال

می‌شود و طیف گسترده‌ای از وبگاه‌های اینترنتی، از پورنوگرافی گرفته تا سیاسی را دربر می‌گیرد (حسین‌نژاد، منیری حمزه‌لایی، ۱۳۹۶، ص ۳۲). مسئول فیلترینگ وبگاه‌های اینترنتی در ایران، کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه است که طبق ماده ۲۲ قانون جرائم رایانه‌ای از ۱۳ عضو حقوقی و حقیقی تشکیل شده است و حوزه عملکرد این کارگروه به دلیل فعالیت‌های غیرمجاز در حوزه‌های اخلاقی، سیاسی، اعتقادی و مانند آن، به دو روش استفاده از فهرست سیاه و فیلترینگ بر اساس کلیدواژه‌ها بوده که وبگاه‌های مدنظر را غیر قابل دسترس می‌کند (سعد، ۱۳۹۴، ص ۱۵۵).

در خردادماه سال ۱۳۸۱ با ابلاغ سیاست‌های کلی شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای، شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب قوانین مربوط به فیلترینگ اینترنت دست زد. در ابتدا وبگاه‌های اخلاقی و در ادامه وبگاه‌های سیاسی و اعتقادی نیز فیلتر شدند. این مسئله دامنه فیلترینگ از دایره وبگاه‌ها به فروم‌ها، چت روم‌ها، شبکه‌های اجتماعی و نرم‌افزارهای تلفن همراه نیز رسید (سعد، ۱۳۹۴، ص ۱۵۴). مهم‌ترین هدف پالایش محتوا یا فیلترینگ، پیشگیری از نقض اخلاق در فضای مجازی است؛ ولی تحقق چنین هدفی مستلزم آن است که همه مرتبطان با فیلترینگ با تکالیف خود آشنا باشند و برای عمل به آن‌ها تلاش کنند. تا این وظایف و دشواری‌های آن‌ها شناسایی نشود، نمی‌توان انتظار داشت فیلترینگ هم در خدمت اخلاق باشد و هم اخلاقی اعمال شود (رحمتی و شهریاری، ۱۳۹۶، ص ۱۴۶-۱۴۷). وظایف اخلاقی فیلترینگ با اوامر اخلاقی، الزام اخلاقی و مسئولیت اخلاقی مرتبط است. وقتی می‌توان کسی را بازخواست کرد که وظیفه‌ای بر عهده داشته باشد (رحمتی، شهریاری، ۱۳۹۶، ص ۱۴۸).

تأثیر شبکه‌های اجتماعی (اینستاگرام) بر امنیت ملی: امنیت ملی، شرایط و فضای ملی و بین‌المللی است که ملت در چارچوب آن می‌توانند اهداف و ارزش‌های حیاتی مدنظر خویش را در سطح ملی و بین‌المللی گسترش دهند و یا دست‌کم، آن‌ها را در برابر تهدیدهای داخلی و خارجی و دشمنان بالقوه و بالفعل حفظ کنند (اکرمی‌فر، ۱۳۸۱، ص ۴).

بنابراین هر آنچه، به صورت عینی یا ذهنی، ارزش‌ها و منافع ملی یک کشور را تهدید کند یا مانعی برای رسیدن کشور به اهدافش باشد تهدید امنیت ملی محسوب می‌شود. شبکه‌های اجتماعی مجازی مبتنی بر موبایل همچون اینستاگرام در شکل‌دهی به افکار عمومی و جنبش‌های اجتماعی، امنیتی و سیاسی و به نوعی عامل پیوستگی و مشارکت اجتماعی کاربران در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی یا در ناآرامی‌های اجتماعی و بحران‌های امنیتی نقش آفرینی می‌کنند.

شبکه‌های اجتماعی مجازی مانند شمشیر دو لبه‌ای هستند که می‌توانند مجموعه‌ای از کنش‌های مثبت و منفی را در محیط سیاسی - امنیتی جمهوری اسلامی ایجاد کنند. در وضعیت فعلی به علت رهاشدگی و سیاست‌گذاری جزیره‌ای فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران، شبکه‌های اجتماعی آسیب‌پذیری کشور را در برخی مؤلفه‌های امنیت ملی برجسته کرده است. این شبکه‌ها هم‌اکنون به‌طور جدی برای تخریب و القای ناکارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران، هنجارسازی معارض، مشروعیت‌زدایی ساختاری از نظام سیاسی، تضعیف انسجام ملی و شکاف بین جامعه و حاکمیت و ایجاد زمینه تقابل مردم با نظام سیاسی و تضعیف باورهای ملی فعالیت می‌کنند و در حوزه امنیتی نیز با کارکرد جاسوسی و پایش اطلاعات کاربران، مهیاسازی ابزار ارتباطی گروه‌های برانداز، جمع‌آوری اطلاعات افراد و مشاغل خاص، آموزش‌های مخرب در بستر شبکه‌های اجتماعی و انتقال اطلاعات طبقه‌بندی برای مخدوش‌سازی امنیت ملی فعالیت می‌کنند (ندری و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۶۳). بنابراین پیشگیری‌های اجتماعی، وضعی و غیر کیفری از بحران‌های امنیتی از طریق شبکه‌های موبایل محور ضروری است (حبیب‌زاده و امیری، ۱۳۹۷، ص ۵۷) که همین ضرورت، در گذشته سبب فیلتر شبکه اجتماعی تلگرام شد.

پیشگیری از جرم در شبکه‌های اجتماعی برای تأمین امنیت ملی: پالایه‌ها از مهم‌ترین تدابیر پیشگیرانه از جرم‌های سایبری برای تأمین امنیت ملی هستند که با از بین بردن یا جابه‌جا کردن آماج‌ها و سیبل‌های پرخطر، موجبات افزایش خطر و افزایش تلاش برای

ارتکاب جرم را برای بزهکاران سایبری فراهم می‌کند و از همان ابتدا برای جلوگیری از وقوع تعرض‌های رایانه‌ای به کار می‌رفتند و به همین دلیل، هم‌پای فناوری اطلاعات و ارتباطات الکترونیکی رشد کرده و تکامل یافته‌اند. شبکه‌های اجتماعی مجازی با ایجاد محبوبیت جهانی در پذیرش و دستیابی افراد جامعه به ویژه جوانان به نگرش‌ها و رفتارها، نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند و به عنوان یکی از کارگزاران اصلی ایجاد تغییرات اجتماعی به شمار می‌آیند. مرزهای نفوذناپذیر بین مقولات و گروه‌های هویتی، دیگر مستحکم نیستند، بلکه به شدت آسیب‌پذیر و شکننده‌اند (اکبری و صادقی، ۱۳۹۸). امروزه، وسایل نوین ارتباطی و فرآیند جهانی‌شدن، متحول ساختن فضا و زمان و جدا کردن آن‌ها از مکان، فضایی انحصاری که در اختیار جوامع و فرهنگ‌ها بود تا هویت‌سازی کنند، از بین برده و در نتیجه توانایی جوامع در هویت‌سازی و هویت‌یابی افراد را به میزان بسیار زیادی کاهش داده است. به بیان دیگر، در گذشته پیوند تنگاتنگ فضا، زمان و فرهنگی امکان و سرزمین معین، نیازهای هویتی افراد را به خوبی تأمین می‌کرد و انسان‌ها در دنیای کوچک، محدود، پایدار و منسجم به هویت و معنای مدنظر خود دست می‌یافتند، ولی فضای مجازی با پاره کردن این پیوند و نفوذپذیر کردن و فروریختن زندگی اجتماعی، آن دنیاها را به شدت متزلزل ساخته است (خجسته و میرحسینی، ۱۳۹۷، ص ۹۹).

آزادی بیان و فیلترینگ اینستاگرام در نظام حقوقی ایران: در قانون اساسی ایران به صراحت از آزادی بیان و اندیشه‌ورزی سخن به میان نیامده است. در اصل ۱۴ قانون اساسی تنها به آزادی نشریات در بیان مطالب، اشاره شده است. همان‌طور که پیش‌تر نوشته شد، حق آزادی بیان علاوه بر نشریات (و نوشتار به طور کلی)، تمام بیانات و گفتارها از طریق آثار هنری همچون نقاشی، فیلم و تئاتر و مانند آن را هم دربر می‌گیرد. به‌موجب اصل ۱۴ قانون اساسی: «نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آن‌که مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند، تفصیل آن را قانون معین می‌کند». لازم به ذکر است که نظام حقوقی مندرج در قانون اساسی در اعمال حق آزادی بیان، نظام تنبیهی است و نه یک نظام بازدارنده پیشگیرانه.

به موجب بند ۷ اصل سوم قانون اساسی، تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون از وظایف دولت جمهوری اسلامی ایران است و دولت باید برای نیل به آن تمام امکانات خود را به کار گیرد. بنابراین در حوزه اعمال حق آزادی بیان در یک نظام تنبیهی، انتشار یک روزنامه یا نشریه به کسب مجوز قبلی نیاز ندارد و به هیچ وجه سانسوری در راستای آن صورت نمی‌گیرد. اما یک نظام بازدارنده یا پیشگیرانه، نظامی است که اعمال و اجرای آزادی‌ها در آن منوط به کسب مجوز قبلی است و این مجوز از یک مقام اداری و نه یک مقام قضایی باید درخواست شود و همین مقام اداری در صورت لزوم می‌تواند اجرای حقوق را متوقف سازد. نظام بازدارنده را می‌توان به خوبی در قانون کنونی مطبوعات (مصوب اسفندماه ۱۳۶۴ به همراه طرح اصلاحی مصوب سال ۱۳۷۹) ملاحظه کرد. طبق ماده ۱۸ این قانون: «انتشار نشریه به مسئولیت اشخاص حقیقی یا حقوقی با سرمایه ایرانی و با اخذ پروانه از وزارت ارشاد اسلامی آزاد است». در هر حال طبق قانون یادشده انتشار مطبوعات نیازمند کسب پروانه انتشار از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است. در قوانین عادی ایران همچون قانون مطبوعات، فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی، به طور کامل بازدارنده است. با بررسی به عمل آمده می‌توان نتیجه گرفت که هیچ ضمانت اجرای کیفری در باب نقض آزادی بیان در نظر گرفته نشده است. به همین لحاظ، به ناچار بایستی به ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی تمسک جست؛ در حالی که به نظر نمی‌رسد قانون مزبور در پاسخ‌گویی به نقض و سکوت قوانین کیفری نیز راه‌حل مناسبی باشد؛ چرا که این ماده، صرف نظر از کلی بودن، در برخی موارد، قابل تطبیق با نقض حقوق سیاسی افراد نیست (بابازاده و اسدی، ۱۳۹۶، ص ۷۸).

روش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر نوع تحقیق، توصیفی - تحلیلی است. ابتدا منابع موجود در این زمینه به روش اسنادی و بررسی ادبیات موضوعی جمع‌آوری و سپس چارچوب نظری تهیه شد و متغیرها و شاخص‌های مسئله بر اساس چارچوب نظری تعیین و اطلاعات

مدنظر به وسیله پرسشنامه تکمیل شد. جامعه آماری این تحقیق شامل دانشجویان دانشگاه‌های شهرستان مراغه است که در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ در این شهرستان مشغول به تحصیل بوده‌اند. در این مطالعه حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران به دست آمده است. در این تحقیق، حجم نمونه برابر ۴۰۰ نفر برآورد شد. در پژوهش حاضر، نمونه‌گیری به صورت طبقه‌ای نامتناسب بود که با استفاده از شیوه تصادفی ساده در میان دانشجویان دانشگاه‌های مختلف از طریق پرسشنامه، داده‌ها جمع‌آوری شد. برای تعیین روایی پرسشنامه، از نظر خبرگان استفاده و نظر ایشان اعمال شد؛ همچنین با توجه به استاندارد بودن پرسشنامه، می‌توان به قابل اعتماد بودن و روایی آن اتکا کرد. به منظور بررسی پایایی متغیرهای اصلی تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. این ضریب نشان می‌دهد که تمام متغیرهای تحقیق (بالای ۷۰ درصد) از میزان قابل قبولی از قابلیت اعتماد برخوردارند. بنابراین با توجه به بالا بودن قابلیت اعتماد، ضریب پایایی نزدیک به یک است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا یافته‌های توصیفی داده‌ها بررسی شد. برای بررسی رابطه بین متغیرها، از ضریب همبستگی کندال استفاده شد. از آزمون رگرسیون برای بررسی تأثیر متغیرهای مستقل (استفاده صحیح از اینستاگرام، آموزش‌های دانشگاهی، اعتماد کاربران به رسانه، اهمیت حفظ امنیت ملی و نقض آزادی بیان) بر متغیر وابسته (اینستاگرام) استفاده شد.

یافته‌ها

نتایج مطالعه در رابطه با مشخصات فردی شرکت‌کنندگان نشان داد که از مجموع ۴۰۰ نفر، ۲۶۴ نفر (۶۶ درصد) از پاسخگویان زن و ۱۳۶ نفر (۳۴ درصد) مرد بودند. همچنین ۱۴۴ نفر (۳۶ درصد) متأهل و ۲۵۶ نفر (۶۴ درصد) مجرد بودند. از طرفی بر اساس نتایج به دست آمده، ۳۵ نفر (۸/۸ درصد) در مقطع دکتری، ۱۲۵ نفر (۳۱/۲ درصد) در مقطع کارشناسی ارشد، ۲۰۶ نفر (۵۱/۵ درصد) در مقطع کارشناسی و در نهایت ۳۴ نفر (۸/۵ درصد) در مقطع کاردانی مشغول به تحصیل بودند.

فرضیه ۱: بین تمایل دانشجویان به فیلترینگ اینستاگرام و جنسیت و وضعیت تأهل آنان رابطه مستقیم وجود ندارد.

جدول ۱. آزمون فرضیه تفاوت میزان تمایل به فیلترینگ اینستاگرام به نسبت جنسیت و وضعیت تأهل

آزمون تی مستقل		متغیرهای مستقل	
اختلاف میانگین	سطح معناداری	مقدار تی	جنسیت
۰/۱۸۵	۰/۱۱۹	۱/۵۶۱	جنسیت
-۰/۸۷	۰/۳۴	-۰/۴۵	تاهل

پاسخ هر دو گروه زن و مرد به سؤالات مربوط به لزوم فیلترینگ اینستاگرام نشان‌دهنده این است که بین دو متغیر رابطه وجود ندارد، زیرا سطح معناداری به دست آمده از داده‌های پژوهش بیشتر از ۰/۰۵ است (۰/۱۱۹) و این بدین معنا است که در خصوص لزوم فیلترینگ اینستاگرام در بین زنان و مردان تفاوت معناداری وجود ندارد. همچنین پاسخ هر دو گروه مجرد و متأهل به سؤالات مربوط به لزوم فیلترینگ اینستاگرام نشان‌دهنده این است که بین دو متغیر رابطه وجود ندارد، زیرا سطح معناداری به دست آمده از داده‌های پژوهش بیشتر از ۰/۰۵ است (۰/۳۴) و این بدین معنا است که در خصوص لزوم فیلترینگ اینستاگرام در بین افراد متأهل و مجرد تفاوت معناداری ندارد.

فرضیه ۲: بین تمایل دانشجویان به فیلترینگ اینستاگرام و سطح تحصیلات آنان رابطه مستقیم وجود دارد.

جدول ۲. آزمون فرضیه تمایل به لزوم فیلترینگ اینستاگرام در مقاطع مختلف تحصیلی

مجموع مربعات	درجه آزادی	مربع میانگین	F	سطح معناداری
۰/۱۳۳	۳	۰/۰۴۴	۱۲/۵۴	۰/۰۰۰
۵۱۸/۶۶۲	۳۹۶	۱/۳۱۰	-	-
۵۱۸/۷۹۶	۳۹۹	-	-	-

داده‌های حاصل از پژوهش این فرضیه را تأیید می‌کند، زیرا سطح معناداری به دست آمده از داده‌های پژوهش کوچک‌تر از ۰/۰۱ است و بنابراین میزان لزوم فیلترینگ اینستاگرام در بین مقاطع مختلف تحصیلی متفاوت است.

جدول ۳. آزمون توکی

Subset for alpha = ۰/۰۵			تعداد	مقطع تحصیلی
۳	۲	۱		
		۴۵/۴۴	۳۴	کاردانی
		۵۳/۰۴	۲۰۶	کارشناسی
	۶۳/۹۱		۱۲۵	کارشناسی ارشد
۷۵/۲۱			۳۵	دکتری

از جدول فوق دو نکته استنباط می‌شود ابتدا اینکه در این جدول بر اساس بیشترین میزان تأکید بر لزوم فیلترینگ اینستاگرام به ترتیب به صورت صعودی آمده است، بنابراین دانشجویان مقطع کاردانی دارای پایین‌ترین میزان تمایل بر فیلترینگ اینستاگرام و دانشجویان دکتری دارای بیشترین تمایل بر فیلترینگ اینستاگرام هستند. نکته دوم اینکه در این جدول هر گروه همگن یک ستون را تشکیل می‌دهد، گروه اول شامل مقطع تحصیلی کاردانی و کارشناسی، گروه دوم شامل دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و گروه سوم شامل دانشجویان مقطع دکتری است.

تشکیل این گروه‌ها بدین معنی است که دو مقطع تحصیلی کاردانی و کارشناسی همگن که در یک گروه قرار گرفته‌اند با لحاظ میزان تمایل بر فیلترینگ اینستاگرام با هم تفاوتی ندارند. اما بین این دو گروه با دانشجویان گروه کارشناسی ارشد و دکتری از نظر میزان تمایل بر فیلترینگ اینستاگرام تفاوت وجود دارد.

فرضیه ۳: بین متغیرهای مستغل و لزوم فیلترینگ اینستاگرام در بین دانشجویان رابطه وجود دارد.

جدول ۴. آزمون همبستگی بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته تحقیق

متغیرهای مستقل	پیرسون	سطح معناداری
استفاده صحیح از شبکه‌های اجتماعی	۰/۷۰۳	۰/۰۰۰
آموزش‌های همگانی	۰/۸۴۷	۰/۰۰۰
اعتماد دانشجویان به رسانه	۰/۶۲۰	۰/۰۰۰
اهمیت حفظ امنیت ملی	۰/۲۶۸	۰/۰۰۱
اهمیت حفظ آزادی بیان	۰/۳۲۰	۰/۰۰۱

با توجه به ضریب پیرسون و سطح معناداری به دست آمده در جدول ۴ می‌توان گفت که از آنجایی که سطح معناداری متغیرهای استفاده صحیح از شبکه‌های اجتماعی، آموزش‌های همگانی، اعتماد دانشجویان به رسانه، اهمیت حفظ امنیت ملی و اهمیت حفظ آزادی بیان کمتر از ۰/۰۵ است و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت بین این متغیرها و لزوم فیلترینگ اینستاگرام در بین دانشجویان رابطه وجود دارد.

جدول ۵. خلاصه مدل رگرسیون

خطای تخمین	تعدیل شده R2	R2	R
۰.۵۴۱۱۲	۰.۷۳۱	۰.۷۴۴	۰.۸۶۲

در این جدول مقدار R همبستگی ساده بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته را بیان می‌کند. همان طور که در جدول مشاهده می‌شود، این مقدار ۰/۸۶۲ است که نشان از همبستگی شدید اینستاگرام با متغیرهای مستقل است. از طرف دیگر مقدار R^2 بیانگر این است که چه مقدار از متغیر وابسته (اینستاگرام) توسط متغیرهای مستقل پیش‌بینی می‌شود. همان طور که در جدول مشخص است ۷۴/۴ درصد از تغییرات اینستاگرام، توسط متغیرهای مستقل پیش‌بینی می‌شود. در جدول ۶ بررسی شده است که آیا مدل رگرسیون می‌تواند به‌طور معناداری تغییرات متغیر وابسته را پیش‌بینی کند.

جدول ۶. جدول تحلیل واریانس

سطح معناداری	F	مربع میانگین	درجه آزادی	مجموع مربعات	مدل
۰/۰۰۰	۵۷/۵۸۰	۱۶/۸۶۰	۶	۱۰۱/۱۶۰	رگرسیون
۰/۲۹۳		۰/۲۹۳	۱۱۹	۳۴/۸۴۵	باقی‌مانده
			۱۲۵	۱۳۶/۰۰۴	کل

همان‌طور که در جدول ۶ مشخص است، سطح معناداری از ۰/۰۵ کمتر است و بنابراین مدل رگرسیون به کار رفته پیش‌بین خوبی برای متغیر فیلترینگ اینستاگرام است و در واقع مدل رگرسیونی معنادار است. جدول ۷ اطلاعاتی را درباره متغیرهای پیش‌بین ارائه می‌دهد.

جدول ۷. ضرایب بتا در مدل رگرسیونی

مدل	بارهای عاملی		مقدار تی	سطح معناداری
	ضرایب B	ضرایب Beta		
(ثابت)	۰/۵۴۵		۲/۰۳۰	۰/۰۴۵
استفاده صحیح از شبکه‌های اجتماعی	۰/۶۹۱	۰/۶۱	۰/۷۹۰	۰/۰۴۳
افزایش سطح سواد و فرهنگ و اخلاق رسانه‌ای در سطوح دانشگاهی	۰/۸۴۳	۰/۷۲۸	۸/۵۲۶	۰/۰۰۰
اعتماد دانشجویان به رسانه	۰/۱۸۹	۰/۱۵۷	۲/۵۰	۰/۰۱۴
لزوم توجه به اهمیت حفظ امنیت ملی	۰/۷۲۱	۰/۶۶	-۱/۶۲۷	۰/۰۱۰
حفظ آزادی بیان	۰/۵۶۴	۰/۴۷	۰/۷۶۷	۰/۰۳۲

همان‌طور که از جدول ۷ معلوم است رابطه همه متغیرها با فیلترینگ اینستاگرام معنادار است زیرا سطح معناداری این متغیر ۰/۱۲ است که از ۰/۰۵ بیشتر است.

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش نشان می‌دهد توسعه و گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی به لحاظ سیاسی و امنیتی در جمهوری اسلامی ایران تولیدکننده کارکردهای مثبت و منفی هستند. یعنی در عین حال که برخوردار از فرصت‌ها و اثرات مثبت بر امنیت ملی هستند؛ قابلیت ایجاد تهدید آنها در وضعیت فعلی به علت سیاست‌گذاری بخشی و جزیره‌ای بسیار بالاست؛ به عبارت دیگر با توجه به وضعیت فعلی فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی تهدیدهای سیاسی و امنیتی قابل توجهی برای جمهوری اسلامی ملی ایران در پی دارند و با افزایش آسیب‌پذیری کشور، منجر به بروز چالش‌هایی برای امنیت ملی خواهند شد. در پژوهش حاضر با بهره‌گیری از پرسشنامه و ارائه آن به ۴۰۰ نفر از دانشجویان در شهرستان مراغه این نتیجه حاصل شد که دانشجویان مقطع کاردانی دارای پائین‌ترین تمایل و دانشجویان دکتری دارای بیشترین تمایل به فیلترینگ اینستاگرام هستند. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده مشخص شد بین متغیرهای استفاده صحیح از شبکه‌های اجتماعی، اعتماد دانشجویان به رسانه، افزایش سطح سواد و فرهنگ و اخلاق رسانه‌ای در سطوح دانشگاهی، لزوم توجه به اهمیت حفظ امنیت ملی، حفظ آزادی بیان و لزوم فیلترینگ اینستاگرام رابطه وجود دارد. همچنین با آزمون رگرسیون نیز مشخص شد که این متغیرهای مستقل بر فیلترینگ اینستاگرام تأثیر معنادار دارند.

یکی از حقوق مقرر در جوامع بشری امروز، حق دسترسی آزاد به اطلاعات در فضای مجازی است. اما این حق حقی مطلق و بی حد و مرز نیست و به خاطر برخی پیامدهای منفی آن، از طریق فیلترینگ محدود می‌شود. با اینکه فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی مجازی در برخی موارد لازم است اما فیلترینگ گسترده این شبکه‌ها می‌تواند نقض حق دسترسی آزاد به اطلاعات محسوب شده و با برخی اصول حقوقی از جمله اصل قانونی بودن جرم و مجازات در تعارض باشد. چنین شبکه‌هایی امروزه با زندگی روزمره مردم پیوند خورده و تبدیل به فرهنگ جامعه شده است. بنابراین مقابله کیفی با این فرهنگ‌های فراگیر نمی‌تواند موثر و

کارساز باشد. با تحلیل فرایند فیلترینگ فضای مجازی و بررسی میزان اثرپذیری آن در حفظ امنیت ملی و با حصر استقرایی می‌توان دو گروه کاربران عادی و نهادهای حاکمیتی را مسئول و موظف دانست. بنابراین پیشنهاد می‌شود در بحث اخلاق و حدود فیلترینگ و همچنین عدم نقض مطلق آزادی بیان کاربران، وظایف مشترکی میان مسئولان فیلترینگ و کاربران حاکم باشد:

- تولید و تکثیر شبکه‌های اجتماعی با پهنای باند داخلی با جذابیت و کارایی بسیار بالاتر از شبکه‌های اجتماعی برون مرزی همچون اینستاگرام؛

- آموزش سریع و فراگیر سواد رسانه‌ای در میان تمام اقشار جامعه به خصوص کاربران فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و آگاه‌سازی کاربران از خطرهای تهدیدهای موجود در فضای مجازی؛

- تعیین مصادیق محتوای مجرمانه و تعیین دسترسی متفاوت به اینترنت و سند صیانت اقشار آسیب‌پذیر همچون کودکان و نوجوانان در فضای شبکه‌های اجتماعی می‌تواند همپوشانی قابل قبولی در مقابله با آسیب‌های اینستاگرام و سایر شبکه‌های اجتماعی خارجی داشته باشد؛

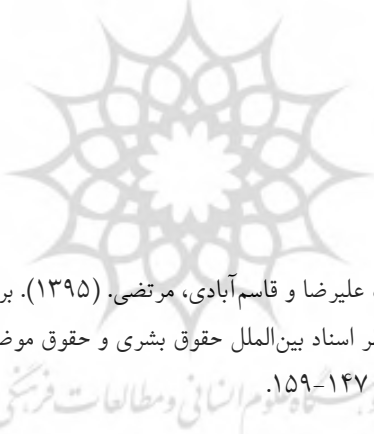
- مذاکره با مالکان و مدیران ارشد شبکه‌های اجتماعی بین‌المللی مانند گوگل و اینستاگرام در راستای پذیرش اعمال محدودیت و کنترل‌ها با توجه به قوانین حکمرانی هر کشور بر فضای مجازی؛

- اعمال فیلترینگ مطلق بدون حدود مرز منطقی و کارشناسی شده، می‌تواند باعث دور زدن قانون و هنجارشکنی از سوی کاربران شود مانند استفاده کاربران عادی از فیلترشکن و ترویج آموزش روش‌های دور زدن میان عموم کاربران و دسترسی آنان به وبگاه‌های غیراخلاقی. بنابراین اعمال فیلترینگ باید هوشمندانه، برنامه‌ریزی شده و با چشم‌اندازی آینده‌نگرانه انجام شود تا باعث تضعیف حقوق کاربران و اعمال هنجارشکنی از سوی آنان نشود.

- با احتمال ورود ضرر با فیلترینگ به کاربران و تضییع حقوق آنان، نهادهای متولی فیلترینگ می‌توانند با تدوین فرآیند مشخص، این امکان را فراهم کنند که کاربران به جبران ضرر و زیان خود امیدوار شوند. زیرا برای برخی از کاربران، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی محل کسب و کار است و با اعمال فیلترینگ به طور رسمی کسب و کار آنان تعطیل می‌شود. همچون فروشگاه‌های اینترنتی و بازاریابان و متولیان حوزه تبلیغات مجازی.

سیاسگزاری

از تمام عزیزانی که پژوهشگران را در مراحل پژوهش یاری کردند به ویژه از تمام مسئولانی که در راستای حفظ امنیت ملی از هیچ‌گونه تلاشی فروگذار نیستند، تقدیر و تشکر می‌کنیم.

منابع

- احمدی، سید محمدصادق؛ ناصری، علیرضا و قاسم‌آبادی، مرتضی. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی محدودیت‌های آزادی بیان در تلویزیون از منظر اسناد بین‌الملل حقوق بشری و حقوق موضوعه ایران. *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، ۱۸(۵۲)، صص ۱۴۷-۱۵۹.
- اکبری، عباسعلی و صادقی، سالار. (۱۳۹۸). بررسی حقوقی و جرم‌شناختی فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی (با تأکید بر فیلترینگ تلگرام). *دومین کنفرانس ملی پدافند سایبری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه*.
- آذرشب، محمدتقی و مؤمنی، سیدمحمدجواد. (۱۳۹۶). الزامات امنیت منطقه‌ای و استراتژی امنیتی ایران در خاورمیانه. *فصلنامه راهبرد سیاسی*، ۱(۲)، صص ۱۲۷-۱۴۱.
- باززاده، حامد و اسدی، عباس. (۱۳۹۶). اصول پالایش (فیلترینگ) پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی. *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، ۳(۹)، صص ۶۹-۸۰.
- بخشی، عبدالله. (۱۳۹۵). *اطلاعات و امنیت در کتاب و سنت*. تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشکده اطلاعات.

بوزان، باری. (۱۳۷۸). *مردم، دولت‌ها و هراس*. پژوهشکده مطالعات راهبردی، مترجم. تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.

حبیب‌زاده، اصحاب و امیری، نجات. (۱۳۹۷). تأثیر شبکه اجتماعی مجازی مبتنی بر موبایل تلگرام در بحران‌سازی‌های امنیتی نظام جمهوری اسلامی ایران. *پژوهش‌نامه نظم و امنیت/انتظامی*، ۱۱(۲)، صص ۵۷-۸۲.

حسین‌نژاد، سیدمجتبی و منیری حمزه کلایی، حمیدرضا. (۱۳۹۶). تحلیل و بررسی فقهی اجرای فیلترینگ در فضای مجازی. *فصلنامه حکومت اسلامی*، ۲۲(۲)، صص ۳۰-۴۲.

خانیک، هادی و بابایی، محمود. (۱۳۹۰). فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی مجازی؛ مفهوم و کارکردها. *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات جامعه اطلاعاتی*، ۱(۱).

خجسته، سعیده و میرحسینی، سید ابوالقاسم. (۱۳۹۷). رابطه شبکه‌های اجتماعی با سلامت روان و هویت ملی و دینی دانش‌آموزان متوسطه دوم ناحیه ۱ شهرستان کرمان. *دو فصلنامه جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، ۱۱(۱)، صص ۹۹-۱۱۲.

رحمتی، حسینعلی و شهریاری، حمید. (۱۳۹۶). بایسته‌های اخلاقی فیلترینگ و پالایش محتوا در فضای مجازی. *فصلنامه اخلاق و حیانی*، ۵(۲).

دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). *لغت‌نامه دهخدا*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

سعد، علی. (۱۳۹۴). درآمدی بر سیاست‌های فیلترینگ وبگاه‌های اینترنتی. *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، ۱(۲)، صص ۱۴۳-۱۵۹.

سودمندی، عبدالمجید. (۱۳۹۵). اجزاء حق آزادی بیان در نظام بین‌المللی حقوق بشر. *مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز*، ۸(۲)، صص ۸۴-۹۹.

قاری سیدفاطمی، سیدمحمد. (۱۳۸۹). *حقوق بشر در جهان معاصر*. چاپ دوم. تهران: انتشارات شهر دانش. معین، محمد. (۱۳۶۳). *فرهنگ فارسی*. تهران: انتشارات امیرکبیر.

ندری، غلامرضا؛ بخشایشی، احمد؛ دارابی، علی و مقصودی، مجتبی. (۱۳۹۸). بررسی نقش سیاسی امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی امنیتی دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)*، ۸(۲۹)، صص ۶۳-۸۸.

Choi, T. R., & Sung, Y. (2018). Instagram versus Snapchat: Self-expression and privacy concern on social media. *Telematics and Informatics*, 35(8), pp 2289-2298. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.tele.2018.09.009>

- Ellison, N. B. and D. M. Boyd. (2007). Social Network Sites: Definition, History and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), pp 210-230. Retrieved from: <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- Flavián, C., Ibáñez-Sánchez, S., & Orús, C. (2019). The impact of virtual, augmented and mixed reality technologies on the customer experience. *Journal of Business Research*, 100(2019), pp 547-560. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.10.050>
- Statista. (2018). *Number of monthly active Instagram users from January 2013 to June 2018* (in millions). Retrieved from: <https://www.statista.com/statistics/253577/number-of-monthly-active-instagram-users/>

